

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
T Ü R K T A R İ H K U R U M U Y A Y I N L A R I

VIII. Dizi - Sayı: 26^j

XVII. TÜRK TARİH KONGRESİ

Ankara: 15-17 Eylül 2014

KONGREYE SUNULAN BİLDİRİLER

IV. CİLT - VI. KISIM

OSMANLI TARİHİ

ANKARA, 2018

XX. YÜZYILIN BAŞINDAKİ KIRGIZ-TÜRK SİYASİ İLİŞKİLER HAKKINDA OSMANLI VE RUS ARŞİVLERİNDEN YENİ BİLGİLER

DÖÖLÖTBEK SAPARALIYEV*

XX. yüzyılın başında Kırgızlar Rus Çarlığı hakimiyeti altında varlıklarını sürdürüyorlardı. Rusların sosyal ve ekonomik yönden gösterdikleri ağır siyaset, yerli halkın durumunu daha da zorlaştırıyor ve bundan dolayı yerine göre Ruslara karşı baş kaldırmalar görülüyordu.

Burada, Rusların boyunduruğu altında bulunan Kırgızların bağımsızlık hareketleri ve bu hareketleri çerçevesinde Anadolu'dan gelen Türk siyasi şahısları ile işbirlikleri ve ortak bağımsızlık hareketleri ele alınacaktır. Zira, Şabdan ve Bayzak Baatır gibi Kırgız liderleri XX. yüzyılın başlarında Mekke'ye hacca gitme bahanesiyle Türkiye'ye giderek oradaki siyaset adamları ile görüşmüş ve bağımsızlık hareketlerini geliştirme ile ilgili bilgi alış verişini yapmışlardır. Hatta Türkistan Genel Valiliğinde bulunan yeni arşiv bilgilerine göre, 1902-1910 yılları arasında Türkiye'den birçok siyaset adamının Kırgızların arasına geldikleri ve Kırgız liderler ile iş birliği yaptıkları bilinmektedir.

Bildirimiz tamamen yeni bulunan arşiv belgelerine dayanmakta ve XX. yüzyılın başındaki Kırgız ve Türk siyasetçiler arasında yapılan işbirliği hakkında yeni bilgileri içermektedir. Osmanlı arşivinden bulunan bilgilere göre Kırgız önderlerinden Şabdan Han Cantay oğlu (1839 - 1912) 8 Mart 1904'te (Hicri 1321 senesinde, Zilhicce ayının 20'sinde) Hicaz Demir Yolu'nun kuruluşuna 23 bin 813 altın kuruş vermiş ve büyük katkıda bulunmuştur.¹ Bu sebepten dolayı

* Prof. Dr., Kırgızistan - Türkiye Manas Üniversitesi/KIRGIZİSTAN, Türk Tarih Kurumu Şeref Üyesi, saparalievd@mail.ru

¹ Bak. Büyük Osmanlı Arşivi. İ.TAL. Nu. 326/73. 1321/Z-149: Müteferrik Sürette İ'âne Veren Zevât 23.813 Rusyada Ke'iyesti (Yedi-Suu) Oblosundan Tokmak Kal'asında Kırgız

Osmanlı Sultanı II. Abdülhamit (21 Ekim 1842-10 Şubat 1918 – arasında yaşamış, 1876-1909 yılları arasında devleti yönetmiştir.) tarafından altın, nikel madalyalar ve Nişan-ı Hümayun adlı takdirname ile ödüllendirilmiştir.²

Hacca gidip Türk yetkililer ile görüşmeler gerçekleştirdikten sonra, Şabdan Batır'ın dünya görüşünde önemli değişiklikler görülür. Dünyada Rus devletinden başka bize yardım edecek kardaş halkların var olduğuna dair kanata varır. Kendisi o dakikadan sonra Müslüman Türklerin içinde bulunduğu sorunlara karşı daha etkin biçimde hareket ederek, bu sorunların çözümü konusunda varını yoğunu ortaya koyar. Bu konuda meşhur kahramanın Yedi-Su Müslümanları adına yazılan ve 1905 yılında Bakanlar Kurulun'a gönderilen 11 maddeden oluşan yazısı örnek gösterilebilir. Yazıda Yedi-Su bölgesindeki Müslüman halka yönelik yönetimdeki hükümetin hukuk hayatındaki yetersizlikleri, eksiklikleri ortaya konulmaya çalışılır. Türkistan Müslümanlarının meclisinin oluşturulması, içinde yerli hallkın yönetimden bağımsız mahkeme işlerinin görülmesi ve kanun çıkarma gibi beklenti ve talepler vardır. Bunun dışında Müslümanlara cami, medrese ve okullar açılarak kendi dilinde gazete, dergi ve kitap çıkarma hakkı, liselerde (Rus Okularında) okuyan Müslüman öğrencilere Hristiyan dini ve talim ve terbiye yerine Müslüman talim ve terbiyenin verilmesi, bununla birlikte Kırgız ve Kazak halkının yöneticilerinin ülkedeki büyük kanunların çıkarılmasında söz sahibi olması ile birlikte toprak sahibi olmada ve memur olmada eşitliğin korunması talep edildi.³

Eğitim almak için Osmanlı Devletine Türkistan'dan gelenlerin olduğu bilinmektedir. 24 Haziran 1910'da İstanbul'a Fergana'dan Taş Polot Bek askeri eğitim almak maksadı ile gelip okula alındığına dair, Osmanlı devletinin arşivlerinde bilgiler mevcuttur.⁴ XX. asrın başında Kırgızistan'daki Isık-Göl bölgesinden çıkan Şadıhan Mollo'nun İstanbul'da eğitim aldığı yönündeki bilgileri Barskon ilçesinde yaşayanlar bize bildirmiştir.

Bununla birlikte o devirde Türkiye'den Kırgızistan'a gelen Türk soydaşlarımızın dışarıdan gelen Rus İşgaline karşı yerli halkın bağımsızlık hareketine girişmeleri yönünde propaganda yaptıkları bilinmektedir.

beğlerinden Çantay Oğlu Şadmân Hân *Altun-Nikel*. Bu belgenin bulunmasında yardımcı olan Doç. Dr. Mustafa Budak'a teşekkür ederim.

² Şabdan Batır, *Epoha i Liçnost*, Bişkek 1999, s. 255

³ Şabdan Batır, *Epoha i Liçnost*, Bişkek 1999, s. 109-111

⁴ Belgelerle Osmanlı-Türkistan İlişkileri (XVI.-XX. Yüzyıllar), Ankara 2004, s. 54

18 Ocak 1902 yılında Kırgızistan'ın Oş şehrinde Türk vatandaşı Salih Muhammed Kadıroğlu Ruslar tarafından yakalandı. Kendisi sorgulamada asıl kimliğini saklamış İran vatandaşı olduğunu adını ise Hoca Muhammed Megdi Cavadoğlu olarak vermiştir. Salih Muhammed Türkistanlılarca ikinci Mekke diye bilinen Oş şehrindeki Süleyman Dağına ziyarete gelip, yerli halkın durumu ve fikirleri hakkında bilgi topladığı için suçlanıp tutuklanmıştır.⁵

Mayıs 1903 yılında Türk ordusunun subayı Hamid Efendi Kırgızistan'ın Narın şehri yakınlarındaki Atbaşı İlçesi'nin sakinleri arasında İslam halklarının birliği fikrini yaydığı bilinmektedir. Hamid Efendi daha sonra yakalanıp Rus hükümeti tarafından tutuklanmıştır.⁶ Aynı dönemde Yusuf Meşurav ile Erigapek Edinov (diğer adı Hoca Ahun Şatıpov) ve Ayit Ahmetovlar Isık-Göl bölgesinde Ruslara karşı Müslümanları isyana teşvik ettikleri için tutuklandılar.⁷

1907 yılının yaz aylarında Rus hükümetinin izni ile “Prşivalsk şehrinde Müslümanlara Yardım Vakfı” açıldı . Bu derneğin kurucularından biri Sultanmurat Akram Törö oğlu o yılın 30 Mayıs ayında kendisinin bahçesinde açılan derneğin toplantısını gerçekleştirip, toplantıya katılan Türk vatandaşı Seyid Şeerif Muhammed Efendi adındaki kişi ile Isık-Göl bölgesinde Türk askerlerine yardım malzemesi topladığı için yakalanıp cezalandırılmıştır.⁸ Bu kişinin faaliyetleri hakkında 17 Şubat 1917 yılında Prjivalsk şehrinin sakini 42 yaşındaki Vladimir Doman'ın mahkemeye vermiş olduğu ifadede şu bilgiler vardır: “Ben 1912 yılı yerli Rus yöneticisi Koçnevgen, Sultan Murat Akam Törö'nün evinde Yedi-Su bölgesinde bütün Müslümanları birleştirmek maksadı ile gelen Türkler'in ‘Birlik ve Gelişim’ komitesinin üç adamının yakalandığı yönünde bazı bilgiler duydum”.⁹

18 Aralık 1909'da Rus ajanlarının verdiği bilgilere göre Şabdan Cantay oğluna bazen Türk ajanları kendilerini ‘Seyidim ’ (Muhammed Peygamberin yakınlarından olan Hz. Ali'nin nesilleri- D.S.) diyerek tanıttıklarını, onlardan birinin adının ise Seyid Hoca Mavliyan Han olduğunu söylemiştir.¹⁰

⁵ Usenbayev K.U., Vosstaniye 1916 Goda v Kirgizii, Frunze 1967, s. 79.

⁶ Kazak Republikasının Mamlekettik Borboru Arhivi, F. 44. Op. 1. D. 4429. L. 26-27.

⁷ Kazak Republikasının Mamlekettik Borboru Arhivi, F. 44. Op. 1. D. 4429. L. 179

⁸ Pyaskovskiy A.V., Revolitsiya 1905-1907 GG, V Turkestane , Moskova 1958, s. 548

⁹ Kırgız Republikasının Mamlekettik Borboru Arhivi, F. 75. Op. 1. D. 2. L. 69

¹⁰ Çokubayev A.A., Klassovaya Barba i Obşestvennaya Mısl v Kirgiziii (1900-1917 gg.), Frunze 1967, s. 71.

1912 yılının 8 Temmuzundan 12 Eylül'e kadar Yedi-Su bölgesinin hapisanesinde yatan Türk vatandaşları : Süleyman Mustafa Hoca Menşetoğlu, Ferensu Hamid Tursunoğlu, Medjinu Ali Hoca Bekiroğlu , Hüseyin Efendi, Ömer Efendi Hordoluoğlu, Mesudu Ali Hoca Bekiroğullar sonunda "Panislamizm ve başka hareketlerle ilişkileri ispatlanamadığı için serbest bırakıldılar".¹¹

23 Şubat 1914'te oluşturulan Rus Savunma Bakanlığı'nın gizli bildirisinde şu bilgiler verilmiştir: "Bu günlerde Türkistan'da yaralı Türk askerlerine yardım amaçlı para ve malzeme toplanması ilgili çalışmalar yürütülmektedir."¹²

1915 yılında Pişpek bölgesindeki Tokmok şehrinde yaşayan Rus asıllı N. Mihankov'un anlattığına göre Kırgızistan'ın 37 İlçe Kaymakamlığından Kırgız manaplarının çağrısı ile halktan toplanan malzemeler Afganistan üzerinden Türkiye'ye gönderilmiştir.¹³

22 Temmuz 1914'te Türkiye'den yola çıkan Kuşçubaşı Selim Sami Bey (1877-1927), Adil Hikmet bey, Hüseyin Emrullah (Barkan) bey (1877-1952), Hüseyin bey, İbrahim bey (Bursalı) diğer bir ifadeyle dört asker bir sivilin Yedi-Su'ya gelerek, Kırgızistan'da bulunan yerli halkın millî duygularını ortaya çıkardıklarını biliyoruz. Onlar Kırgızistan'ın o devirdeki zor durumunu anlatan ilginç ve manidar bilgiler vermişlerdir. 1916 yılındaki bağımsızlık isyanında Kanat Baatır (Abıke Uulu D. S.) ve Şabdan'ın oğullarının başkanlık yaptığını hatırlatmış ve isyanın başarısızlıkla sonuçlanmış, Çin tarafına kaçmış olan Kırgızların kaygılı durumunu görüşmüş, bunların Osmanlı Devletine (Anadolu Bölgesine) göçürülmesiyle ilgili olarak İsamedin Şabdan Oğlu'nun önerilerini dikkate alarak desteklediklerini belirtmiştir¹⁴.

Meşhur Kırgız bilim adamı ve halk bilimcisi Abdıkalık Çorobayev'in verdiği bilgilere göre 1915 yılının Ramazan ayında iki Türk vatandaşının Sön-Göl'e gelerek, Jön Türklerin lideri Enver Paşa ile birlikte bütün Türk soylu halkları birleştirip, Rusya'nın baskı politikasına karşı çıkmaya çağrdığını kendi gözüyle gördüğünü Kırgız bilim adamı Kuşbek Usunbayev'e belirtmektedir.¹⁵

¹¹ Kazak Republikasının Mamlektetik Borboru Arhivi, F. 44. Op.1. D. 4042. L. 20-32.

¹² Rossiyanın Borborduk Tarih arhivi, F. 1405. Op. 530. D. 863. L. 125.

¹³ Zorin A.N. Revolitsionnoye Dvijenije v Kirgizii, Frunze 1931, s. 18.

¹⁴ Adil Hikmet Bey. Asya'da Beş Türk, İstanbul 1999, s. 16, 211-216, 298 - 299 .

¹⁵ Usenbayev K.U. Vosstaniye 1916 Goda v Kirgizii, Frunze 1967, s. 80

Buna benzer bilgileri Türkistan'daki 1916 yılı bağımsızlık isyanının katılımcıları Çin'e doğru geri çekildiklerinde onlarla birlikte giden Rus kadını İgnatyeva'nın aktardıkları da doğrulamaktadır. O burada iki molladan (Biri Afgan diğeri ise Türk vatandaşı): "İsyan başlamadan önce , biz bir yıl boyunca Yedi-Su'nun bütün bölgelerinde, özellikle Pişpek ve Prjivalskiy uyezlerinde çalışmalar yürüttük" diye anlattığını duyduğunu, daha sonra Rus askeri merkezine bildirmiştir.¹⁶ Doğrusu, Türkistan'da bu bağımsızlık ayaklanmasının en şiddetli geçtiği yerlerin yukarıda bahsi geçen Kırgızistan'ın iki bölgesi olduğu herkesçe bilinmekte ve burada Türk vatandaşlarının ne kadar büyük bir katkılarına olduğunu görülmektedir. İsyanı katılanların verdiği bilgilere göre Şabdan Batır'ın oğulları ile Isık-Göldeki Ton, Ulahol ilçelerinin manapları Türkiye ile bağlantıydı. Onlara Türkiye'nin "Bağımsız Orta Asya Hanlığının Kurulmasına" yönelik söz verdiğine dair bir arşiv belgesinde bilgi mevcuttur.¹⁷

1916 yılının Ağustos ayının 10-12'sinde Çuy bölgesinin Kegeti denen yerinde, isyanın liderlerinden Kanat Abıke oğlu, Pişpek şehir yönetiminin çevirmeni Nayzabek Tulin'e "Çin, Türkiye ve Afganlar (Afganistan) ile bağlantıda olduğunu ve onların askerleri geldiğinde birlikte Rusya'yı alırsız Rusya yok olur" demiştir.¹⁸ Rus asıllı İvan Kuzin 2 Eylül 1916'da Pişpek şehri savcısına verdiği ifadede hemşerisi "Singer" şirketinin ajanı Filimon Kravçuk ile ilgili ilginç bir bilgi aktarmıştır. İfadede o yılın Ocak ayında F. Kravçuk Prjivalskiy şehrinin Onarça denen yerleşim yerindeydi, bir gün geceleyin Kırgızlardan biri: "Mekke'den Sultan'dan, (Dış Görünüşü Türkiyeli olsa gerek) bir hacının (Hacıya giden adam) mektup getirdiğinin, mektupta Türklerin savaşta Rusları yendiği ve Türklere yardım edilmesi gerektiğinin anlatıldığını" duymuştur.¹⁹ Yine aynı belgede Atbaşı Gümrüğü'nün doğu tarafındaki Balıkçı Posta istasyonunun bekçisi Mihoylov'un verdiği bilgilerde "Kırgızların Türklere yardım malzemesi topladığı, ayrıca silahlanlandıkları ve ellerinde dağlarda sakladıkları top ve makineli tüfeklerin bulunduğu Rus yönetimine haber verildi. Fakat inanmadılar. Daha sonra Türkiye'ye yardım toplayan Kırgızlar fitne fesat

¹⁶ Bakınız: Vosstaniye 1916 Goda v Sredney Azii i Kazakistana, Sbornik Dokumentov, Moskova 1960, s. 395-397

¹⁷ Rossiyanın Borborduk Mamlekettik Tarih Arhivi, F. 396. Op.7. D. 764. L. 63; Alıntı alındı: Usenbayev K.U. Vosstaniye 1916 Goda v Kirgizii, Frunze 1967, s. 281

¹⁸ Kırgız Republikasının Borborduk Mamlekettik Arhivi, F. İ.87. Op.1. D. 4. L. 1-2

¹⁹ Kırgız Republikasının Borborduk Mamlekettik Arhivi, F. İ.87. Op.1. D. 4. L. 4-4 ob.

yaptıkları için cezalandırıldı” diye bildirildi.²⁰ Çuy bölgesindeki Kökmoynok istasyonundaki Beletskiy adlı Rus köylüsüne Sarıbağış volostundan bir Kırgız kadın : “Sarıbağışlar, Türkler Rusları yendikleri için çok sevinmekte, bununla birlikte Türkiye’den gelen bir kişi Tokmok’ta Türkiye’ye yardım toplamakta ” diye haber verdi.²¹

Türkistan askeri bölgesinin karargah amiri General Siverstin, Fergana bölgesinin askeri valisine 16 Eylül 1916’da yazdığı dilekçesinde ele geçirilen isyancıların verdiği bilgilere göre “isyancı idare edenler Türk generali ile 2 Avrupalı ve isyana okul elbiseli genç Kırgızların katıldığını ” bildirdi.²²

6 kasım 1916’da Prjivalsk şehrinde oluşturulan mahkemenin soruşturma tutanaklarında Rus memuru K.N. Yasinkiy’e göre : “Birinci Dünya Savaşı boyunca Kırgızların kalbi Türklerden yana olmuştur” ifadesi bulunmaktadır.²³

Buna benzer bilgilere 17 Şubat 1917 tarihli arşiv belgelerinde de karşımıza çıkmaktadır. Belgede Prjivalsk şehrinin sakini 52 yaşındaki Bosova A.K.: “Türkiye’ye savaş ilan edilmesinden itibaren Çarlık Rusya’ya karşı olan Müslümanlar için toplanan yardım malzemelerinin, içindeki değerli eşyalarla birlikte tüccarlar vasıtasıyla Kaşgar ve İran yoluyla Türkiye’ye ulaştırıldığına dair duyumlardan” bahsetmiştir.²⁴

26 Ağustos 1916’da Türkistan’da bağımsızlık hareketinin güçlendiği dönemde Kırgızistan’ın dağlık Cumgal ve Susamır ilçelerinde Almanya’nın Türk asıllı ajanının harita ve başka belgeler ile yakalandığı, Pişpek şehrinin idarecisi F.G. Rimseeviç’in 16 Kasım 1916’da Yedi-Su askeri valisi A.İ. Aleksev’ge verdiği raporda anlatılmaktadır.²⁵

Bağımsızlık hareketine katılan K. Madılbekov’un hatıralarında isyan sonucu yenilip geri çekilen isyancıları Kırgızistan’ın güney tarafındaki Çin sınırına yakın Akkiyaz denen suyun yanına geldiklerinde onları takip eden Rus askerlerinin onları acımasızca katletmeye başladıkları ve o dönemde Doğu Türkistan topraklarında faaliyet yürüten iki Türk subayın ortaya çıkıp ellerindeki silahlar ile kaçan isyancıları katletmek isteyen Rus askerlerine

²⁰ Kırgız Republikasının Borborduk Mamlekettik Arhivi, F.İ.87. Op.1. D. 4. L. 4 ob.

²¹ Kırgız Republikasının Borborduk Mamlekettik Arhivi, F.İ.87. Op.1. D. 4. L. 4 ob.

²² Vosstaniye 1916 Goda v Sredney Azii i Kazakistana, s. 67

²³ Kırgız Republikasının Borborduk Mamlekettik Arhivi, F.İ. 75. Op. 1. D. 2. L. 17

²⁴ Kırgız Republikasının Borborduk Mamlekettik Arhivi, F.İ. 75/ Op. 1. D. 2. L. 63.

²⁵ Vosstaniye 1916 Goda v Sredney Azii i Kazakistana, Moskva 1960, s. 384-388

karşılık vermek suretiyle Kırgızlara yardım ettiklerinden bahsetmektedir.²⁶

Kırgız devlet adamı ve tarihçi Belek Solnonoyev “Kızıl Kırgız Tarihi” adlı eserinde Türklerin 1915’te Çanakkale’de düşman kuvvetlerini bozguna uğrattığını sevinçle anlatmaktadır.²⁷

Türk devleti Anadolu’da düşmana karşı bağımsızlık mücadelesi verdiği dönemde (1919-1922) Türkistan’dan Anadolu’ya para yardımı geldiği bilinmektedir. Türk devletine bu yardımın ulaştırılmasında Buhara hükümetinin ekonomiden sorumlu bakanı Osman Hoca’nın (Kocaoğlu) rolü büyüktür. Osman Hoca (1878-1968) Kırgızistan’ın güneyindeki Oş şehrinde dünyaya gelmiştir. O genç yaşında Cedidcilik hareketine katılmıştır. 1910’da ilk defa Türkiye’ye gelmiş, tekrar memleketine döndükten sonra Buhara’da Cedid mektepleri açmıştır. 1916 yılında Türkistan’daki isyana aktif şekilde katılmıştır. 1921 yılında Bağımsız Buhara Cumhuriyeti’nin Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Osma Hoca, 1922 yılının sonunda İngiltere’den silah almak için Afganistan’a gittiğinde, Enver Paşa’nın vefat ettiği ve Bağımsız Buhara Cumhuriyeti’nin Rus egemenliğine girdiği haberlerini almıştır. Bu nedenle Türkiye’ye dönerek Mustafa Kemal Atatürk ile buluşmuştur.

Aynı dönemde Türkistan bölgesindeki halktan topladığı ve Türkiye’ye ulaştırdığı yardımın miktarının 100 milyon altın som olduğu bilinmektedir. Fakat Rusya bu altının sadece 10 milyonunu Türkiye’ye vermiştir.²⁸

Tanınmış Kırgız Devlet adamı Yusuf Abdırakhnov’un (1907-1938) Türkistan halklarının Rus İmparatorluğu’nun baskıcı rejiminden kurtulup yeni döneme geçtiklerinde, Taşkent’te 1917-1922 yılları arasında hizmet ettiği bilinmektedir. Bizim fikrimize göre o devirde Fergana bölgesinde Genç Türklerin lideri Enver Paşa ve Selim Sami Paşa ile buluşmuştur. Çünkü o ilk göz ağrısı olan ilk oğlunun adını Enver koymuştur.

Günümüzde Kırgız-Türk kültürel ve siyasi ilişkilerinin yeni bir yöntemle ve her yönü ile araştırılması gerekmektedir. Aynı kökten olan halkların tarihi kaderlerinin de aynı olması nedeniyle, böylece birliğimizi hep birlikte sağlam temeller üzerine inşa ederek, geleceğe birlikte yönelmemizin önü açılacaktır.

²⁶ Usenbayev K.U. Vosstaniye 1916 Goda v Kirgizii, Frunze 1967, s. 281.

²⁷ Soltonoyev B., Kızıl Kırgız Tarihi , 2. Baskı, Bişkek 2003, s. 434

²⁸ Türk Dünyası Tarih Dergisi , Türk Dünyası Araştırmaları, İstanbul 1987, s. 45-48

KAYNAKÇA

- Adil Hikmet Bey. Asya'da Beş Türk, İstanbul 1999.
- Belgelerle Osmanlı-Türkistan İlişkileri (XVI.-XX. Yüzyıllar), Ankara 2004.
- Çokubayev A. A., Klassovaya Barba i Obşestvennaya Mısl v Kirgiziii (1900-1917 gg.), Frunze 1967.
- Pyaskovskiy A.V., Revolitsiya 1905-1907 GG, V Turkestane, Moskva 1958.
- Soltonoyev B., Kızıl Kırgız Tarihi , 2. Baskı. Bişkek 2003.
- Şabdan Batır, Epoha i Liçnost, Bişkek 1999.
- Türk Dünyası Tarih Dergisi, Türk Dünyası Araştırmaları, İstanbul 1987, s.45-48
- Usenbayev K. U., Vosstaniye 1916 Goda v Kirgizii, Frunze 1967.
- Vosstaniye 1916 Goda v Sredney Azii i Kazakistana, Sbornik Dokumentov, Moskova 1960.
- Zorin A. N. Revolitsionnoye Dvijeniye v Kirgizii, Frunze 1931.

Arşiv Belgeleri

- Büyük Osmanlı Arşivi. İ.TAL. Nu. 326/73. 1321/Z-149
- Rossiyanın Borborduk Mamlekettik Tarih Arhivi, F. 396. Op.7. D. 764. L. 63.
- Rossiyanın Borborduk Tarih arhivi, F.1405. Op. 530. D. 863. L. 125
- Kazak Republikasınının Mamlekettik Borboru Arhivi, F. 44. Op. 1. D. 4429. L. 179
- Kırgız Republikasınının Borborduk Mamlekettik Arhivi, F. İ. 75. Op. 1. D. 2. L. 17
Kırgız Republikasınının Mamlekettik Borboru Arhivi, F. 75. Op. 1. D. 2. L. 69
- Kırgız Republikasınının Borborduk Mamlekettik Arhivi, F. İ. 75. Op. 2. D. 2. L. 63.
- Kırgız Republikasınının Borborduk Mamlekettik Arhivi, F. İ. 87. Op.1. D. 4. L. 1-2
- Kırgız Republikasınının Borborduk Mamlekettik Arhivi, F. İ. 87. Op. 1. D. 4. L. 4-4 ob.
- Kırgız Republikasınının Borborduk Mamlekettik Arhivi, F. İ. 87 .Op. 1. D. 4. L. 4 ob.

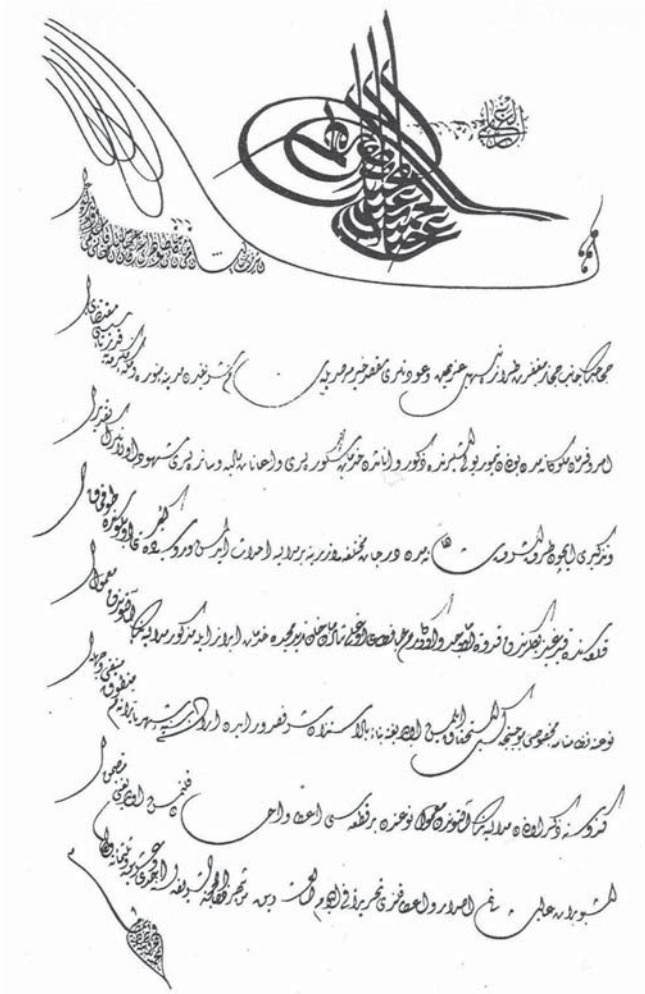

Şabdan Cantay oğlu (1839 - 1912). 1909 y.

Osmanlı Sultanı II. Abdülhamit (21 Ekim 1842-10 Şubat 1918 – arasında yaşamış,
1876-1909 yılları arasında devleti yönetmiştir.)

Kırgız manarı Şabdan Han Cantay oğluna 8 Mart 1904'te Osmanlı Sultanı II. Abdülhamit tarafından altın madalya ve Nişan-ı Hümayun adlı takdirname ile ödüllendirilmiştir.

Kırgız manapı Şabdan Han Cantay oğluna Osmanlı Sultanı II. Abdülhamit tarafından verilen altın madalya

